

7.10.2025

EOAK/6718/2024, EOAK/1907/2022

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Anu Rita

HOIDOLLISEN HUUMETESTAUKSEN VALVONTA

Viite: 21.03.2022 vireille tullut oma aloite; aiemman asianhallintajärjestelmän dnro EOAK/1907/2022

1 OMA ALOITE

Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen otti eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla omasta aloitteestaan tutkittavaksi sen, että vankiloiden valvontahenkilökunta valvoi vankien ja tutkintavankien virtsanäytteen antamista tilanteissa, joissa oli kyse Vankiterveydenhuollon yksikön aloitteesta, niin sanotun hoidollisen huumetestauksen perusteella, pyydettävästä virtsanäytteestä.

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan laillisuusvalvonta ja samalla tämän oman aloitteen käsittely on sittemmin siirtynyt minulle.

2 SELVITYS

2.1 Rikosseuraamuslaitokselle lähetetty selvitys- ja lausuntopyyntö

Oman aloitteen johdosta apulaisoikeusasiamies Pölönen lähetti Rikosseuraamuslaitokselle seuraavan sisältöisen selvitys- ja lausuntopyynnön.

Kahden kanteluasian ([EOAK/5749/2020](#) ja 7714/2021) yhteydessä tuli esiin, että Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunta on Vankiterveydenhuollon yksikön pyynnöstä valvonut vangeilta otettavia niin sanottuja hoidollisia virtsanäytteitä.

Vankiterveydenhuollon yksikkö totesi asiaan EOAK/7714/2021 antamassaan selvityksessä hoidollisista virtsanäytteistä muun muassa seuraavaa.

”Vankiterveydenhuollon yksikössä tehdään hoidollista huumetestausta. Hoidollisella huumetestauksella tarkoitetaan testausta, joka tehdään potilaan taudinmäärityksen tai hoidon seurannan yhteydessä. Testeillä voidaan seurata esimerkiksi päihitteettömyyttä vieroitushoidon aikana tai tunnistaa ja hoitaa ongelmakäyttöä. Huumetestejä voidaan käyttää myös erotusdiagnostiikassa selvittämään, johtuvatko sekavan potilaan oireet huume- tai lääkeaineista. Korvaushoidossa huumetestejä voidaan käyttää esimerkiksi lääketurvallisuuden toteuttamisen seurannassa, potilaan hoitoon sitouttamisen ja motivoimisen vahvistajana sekä oikean hoito-ohjelman valinnan ja sairaalahoidon suunnittelun tukena.

Potilaan hoitosuunnitelmassa tulee määritellä, mikä on huume-testien ja niiden mahdollisten positiivisten löydösten merkitys hänen hoidossaan. Yksittäinen tulos tulkitaan aina osana potilaan kokonaistilannetta.”

Olen itse todennut Psykiatrisen vankisairaalan Vantaan yksikön tarkastuspöytäkirjassa (3.3.2022, [EOAK/6762/2021](#)), että osana potilaan hoitoa on tietyissä tilanteissa mahdollista käyttää huume-testausta ja ettei terveydenhoidollisesta huume-testauksesta ole erillistä lainsäädäntöä.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön asiakastyö ja toiminnat tehtäväalueen (AsTo) lausunnon (8.10.2020, EOAK/5749/2020) mukaan hoidollisen huume-seulanäytteen voi tarvittaessa ottaa Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä terveydenhuollon henkilökunnan pyynnöstä. AsTo:n mukaan näytteen tutkii ja tuloksen tulkitsee aina terveydenhuollon henkilökunta. Lausunnossa viitattiin siihen, että apulaisoikeusasiamies Sakslin oli ratkaisussaan 24.11.2010 (dnro [2085/4/09](#)) todennut, että aitoon ja todelliseen suostumukseen perustuvan suuntaa antavan testauksen voi suorittaa jokin muukin tehtävään soveltuva henkilö kuin terveydenhuollon ammattihenkilö.

Mainitussa ratkaisussa kyse oli yksityisen sosiaalihuollon palvelujen tuottajan omassa toiminnassaan oman toimintansa turvallisuustarpeeseen harjoittamasta lakiin perustumattomasta sosiaalipalvelun asiakkaana olevan henkilön suostumuksella tapahtuvasta huume-testauksesta, jonka suorittivat palveluntuottajan omat työntekijät. Palveluntuottajan antaman selvityksen mukaan kaikki sen suorittama testaaminen oli valvonnallista testaamista, ei koskaan terveydenhoidollista testaamista. Päihdetesteillä pyrittiin päihderiippuvaisten asiakkaiden ja työntekijöiden turvallisuuden takaamiseen työhön valmistuksessa.

Apulaisoikeusasiamies Sakslinin ratkaisu koski muun muassa sitä, voiko muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö suorittaa tällaisen testauksen. Hän totesi ratkaisussaan huume-testauksen suorittajan osalta seuraavaa.

”Mielestäni aitoon ja todelliseen suostumukseen perustuvan suuntaa antavan testauksen voi suorittaa joku muukin tehtävään soveltuva henkilö kuin terveydenhuollon ammattihenkilö. Jos asiakas kyseenalaistaa testin lopputuloksen ja luotettavuuden, asiakkaalla pitää olla mahdollisuus saada varmennus testauksen lopputuloksesta. Tällöin olisi kuitenkin nähdäkseni tärkeää testausten luotettavuuden ja asianmukaisen suorittamisen varmistamiseksi, että huume-testin tekee terveydenhuollon ammattihenkilö.”

Mainitussa ratkaisussa ei siten ole kyse tilanteesta, jossa viranomaisen pyytää toista viranomaista hoitamaan sille kuuluvia tehtäviä puolestaan. Kyse ei myöskään ollut vapautensa menettäneistä henkilöistä eikä huume-testejä valvoneella henkilökunnalla ollut muuta, lakiin perustuvaa toimivaltaa testien vaatimiseen, kuten vankilan valvontahenkilökunnalla on.

Ylimmän laillisuusvalvojan ratkaisukäytännössä on todettu terveydenhoidollisesta huume-testauksesta muun muassa seuraavaa.

”Terveystieteellinen huumetestaus merkitsee puuttumista potilaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityisyyden suojaan, ja sen on oltava potilaslaissa tarkoitetulla tavalla lääketieteellisesti perusteltua kussakin yksittäisessä potilastilanteessa. Tutkimuksia ei voida edellyttää kaikilta potilailta kaavamaisesti, vaan arvioinnin tulee jättää tilaa kunkin potilaan yksilöllisen tilanteen huomioon ottamiselle.

Potilaan itsemääräämisoikeus tarkoittaa sitä, että hoito edellyttää potilaan suostumusta. Potilaalla on oikeus kieltäytyä kaikesta hänelle suunnitellusta tai jo aloitetusta hoidosta.

Silloinkin, kun huumetestaus arvioidaan lääketieteellisesti perustelluksi toimenpiteeksi, sen on tapahduttava yhteisymmärryksessä potilaan kanssa ja potilaan on annettava siihen suostumuksensa. Potilaalle on myös annettava selvitys hänen hoitoonsa liittyvistä asioista. Tiedonsaantioikeuden toteutuminen on tärkeää, jotta potilas voisi käyttää potilaslaissa säädettyä itsemääräämisoikeutta eli antaa pätevän suostumuksensa huumetestaukseen. AOA katsoi, että kantelijalle annettu informaatio huumeeseulan ottamisesta oli puutteellista, eikä hoitoa toteutettu potilaslaissa tarkoitetulla tavalla yhteisymmärryksessä tämän kanssa.

HUS oli kantelun perusteella parantanut potilaalle laboratoriotutkimuksista annettavaa informaatiota. AOA katsoi, että annettavaa informaatiota olisi aiheellista vieläkin selkeyttää varsinkin silloin, kun huumetestaus tehdään ennen ensimmäistä vastaanottokäyntiä yksikössä. Potilaalle tulisi kutsussa tai muulla tavalla pätevän suostumuksen antamista varten kertoa täsmällisemmin testattava asia, testauksen syy, mahdollisuus kieltäytyä testistä ja kieltäytymisen merkitys. AOA saattoi käsityksensä menettelyn virheellisyydestä HUS:n tietoon (EOAK/361/2019)¹.

Terveystieteellisessä huumetestauksessa välttämättömiä ovat siis muun muassa yhteisymmärrys, selvitys, tiedonsaanti, itsemääräämisoikeus, pätevän suostumuksen antaminen ja mahdollisuus kieltäytyä.

Kantelussa EOAK/7714/2021, jossa vankilan valvontahenkilökunta oli Vankiterveydenhuollon yksikön poliklinikan pyynnöstä ottanut virtsatestejä kantelijoilta, kantelijat esittivät seuraavaa.

Kantelijat arvostelivat vankilan henkilökunnan menettelyä vaatia heiltä virtsa- ja verinäytteitä, vaikka he eivät kertomansa mukaan asuneet sopimosastolla. Henkilökunnan käytöstä he kuvasivat asiattomaksi ja uhkailevaksi. Heidän mukaansa heiltä otettiin näytteitä täysin perusteettomasti ja uhataan valvomattomien tapaamisten ja lomien katkaisulla tai sillä, että on ”talon vaihto” edessä, jos he eivät suostu näytteitä antamaan. He kertoivat mielellään antavansa näytteen, jos on kyse sitoumuksesta tai luvan ehtona pyydetystä näytteestä.

¹ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2020, s. 309,
<https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2020-fi/b5bc6780-d9cd-41a7-adb6-2f0a5dc29b5f>

Kantelun mukaan vankila käytti heidän jahtaamisessaan apunaan vankilan terveydenhuoltoa.

Kantelun yksilöimättömyyden takia tapahtumien selvittäminen ei ollut mahdollista. Totesin kuitenkin ratkaisussani, että ohjeistusta terveydenhoidollisten näytteiden oton tarkoituksesta ja perusteista ei ollut informoitu kantelijoille riittävän selkeästi. Totesin myös pitäväni ongelmallisena hoidollisen huumerestauksen tekemistä valvontahenkilöstön valvomana ja mahdollisesti tulevani tutkimaan asiaa omana aloitteena.

Edellä mainitussa AsTo:n lausunnossa oli perusteltu vankilan henkilökunnan suorittamaa valvontaa sillä, että näin on helpompi tarvittaessa järjestää valvonta siten, että testin ottaja on samaa sukupuolta oleva henkilö eli miesvängin testin valvoo miesvartija eikä poliklinikan naispuolinen sairaanhoitaja. Totean, että vankilan henkilökuntaa hienotunteisuutta edellyttävissä virkatoimissa velvoittava niin sanottu sukupuolisääntö ei koske terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimintaa.

Asiassa 7714/2021 oli puolestaan vedottu siihen, että vankilan poliklinikalla ei pystytä ottamaan valvottuja huumerestejä tilojen puutteen vuoksi. Asiassa ei ollut selvitetty, eikö poliklinikan henkilökunnan siinä tapauksessa olisi mahdollista käyttää vankilan näytteenottotiloja.

Rikosseuraamuslaitoksesta annetun lain 1 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitos on rangaistusten täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa varten. Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 2 §:n mukaan Vankiterveydenhuollon yksikön tehtävänä on järjestää vankien ja tutkintavankien terveyden- ja sairaanhoito.

Säädettäessä vankien terveydenhuollon erottamisesta sosiaali- ja terveystieteiden hallinnonalalle, pois Rikosseuraamuslaitoksen ja oikeusministeriön alaisuudesta, todettiin, että vankien näkökulmasta terveydenhuoltohenkilöstön toimiminen osana rangaistusten täytäntöönpano-organisaatiota voi vähentää kyseisiä terveydenhuollon ammattihenkilöitä kohtaan tunnettua luottamusta, mikä edelleen voi vaikuttaa halukkuuteen käyttää vankiterveydenhuollon palveluita (HE 49/2015 vp, s. 27). Muutosten tavoitteena oli myös toteuttaa vakiintuneina pidettyä vankeinhoidon kansainvälisoikeudellista periaatetta, jonka mukaan vankilan terveydenhuoltohenkilökunnan ei tulisi osallistua minkäänlaisiin valvonnan ja järjestyksen ylläpidon tehtäviin (s. 28).

Tässä omassa aloitteessa on kyse päinvastaisesta tilanteesta. Valvontahenkilöstöä on käytetty terveydenhuollolle kuuluviin tehtäviin. Nähdäkseni myös tämä saattaa olla ongelmallista potilaan ja häntä hoitavan henkilökunnan luottamuksellisen suhteen kannalta sekä terveydenhuollon tietojen salassapito huomioon ottaen.

Käsitellessään hallituksen esitystä (HE 49/2015 vp)

Vankiterveydenhuollon yksikköä koskevaksi laiksi lakivaliokunta piti periaatteellisesti ja kansainvälisten suositusten kannalta tärkeänä, että valvontatehtävät ja terveydenhuoltotehtävät erotetaan toisistaan (LaVL 8/2015 vp, s. 4). Tämäkin tosin liittyi siihen, että terveydenhuollon henkilöstöllä ei enää tulisi olemaan vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukaista valvontatoimivaltaa, kun he lakkaisivat olemasta Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehiä.

Kuten edellä on todettu, hoidollisesta huumeetestauksesta ei ole nimenomaista sääntelyä. Sen sijaan tilanteista, joissa Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus vaatia virtsatestiä vangilta tai tutkintavangilta on, perustuslainkin edellyttämin tavoin, säädetty laissa.

Pyydän Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköä antamaan lausunnon, jossa se arvioi valvontahenkilökunnan toimimista Vankiterveydenhuollon yksikölle kuuluvissa tehtävissä. Pyydän myös tarvittaessa hankkimaan vankiloista tarkempaa selvitystä menettelytavoista ja nyt kyseessä olevan menettelyn yleisyydestä. Edellä mainittujen kanteluasioiden selvityksistä ja lausunnoista syntyi käsitys, että kyseessä saattaa olla laajempikin käytäntö.

2.2 Rikosseuraamuslaitoksen antama selvitys- ja lausunto

2.2.1 Tilanne rikosseuraamusalueilla ja alueiden kannanotot

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö pyysi asian selvittämiseksi kaikkia rikosseuraamusalueita ottamaan kantaa seuraaviin kysymyksiin sekä tuomaan esille asiaan liittyvät mahdolliset muut huomiot:

1. Valvooko vankilan valvontahenkilökunta vangeilta otettavia huumausainetestejä silloin, kun kyseessä on hoidollinen huumausainetestaus (= ei vankeuslain 16 luvun 7 §:ään perustuva näytteenotto) eli testaus perustuu terveydenhuollon pyyntöön/tarpeeseen?
2. Mikäli vankilassa menetellään 1. kohdassa esitetyllä tavalla, miten se käytännössä tapahtuu ja mitkä ovat tähän liittyvät menettelytavat?
3. Mikäli vankilassa menetellään 1. kohdassa esitetyllä tavalla, kuinka yleistä menettely on?

Keskushallintoyksikkö toimitti lausuntonsa liitteinä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen lausunnon, Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen lausunnon, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen lausunnon sekä Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuden tehtäväalueen lausunnon.

Rikosseuraamusalueiden osalta kävi ilmi muun muassa seuraavaa.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen selvitysten ja lausunnon mukaan hoidollisen huume-testauksen käytännöt vankiloissa vaihtelivat. Hoidollisia huume-testejä terveydenhuollon puolesta otti kolme alueen vankiloista (Helsinki, Suomenlinna, Vantaa). Näytteenotto ja valvonta tapahtuivat tällöin samalla tavoin kuin vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukainen päihdevalvonta. Jokelan, Keravan ja Riihimäen vankiloissa valvontahenkilökunta ei valvonut hoidollisia huume-testejä. Aluekeskuksen lausunnossa katsottiin perustelluksi, että Rikosseuraamuslaitoksen valvontahenkilökunta ei valvo vangeilta otettavia huume-testejä silloin, kun testaus perustuu terveydenhuollon pyyntöön tai tarpeeseen.

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen selvitysten ja lausunnon mukaan valvontahenkilökunta osallistuu hoidollisten huume-testien ottamiseen kahdessa vankilassa (Turku, Vaasa). Turun vankilan selvitykseen oli liitetty Vankiterveydenhuollon yksikön ohje Hoidollinen huume-testaus (versio nro 1.0, voimassa 24.2.2020 alkaen). Aluekeskuksen lausunnossa esitettiin, että valvontahenkilökunnan ei tulisi jatkossa osallistua hoidollisten huume-testien valvontaan tai muutoinkaan niiden ottamiseen liittyvään prosessiin.

Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen selvitysten ja lausunnon mukaan Sukevan vankilaa lukuun ottamatta valvontahenkilökunta valvoi hoidollisia huume-testejä kaikissa alueen vankiloissa. Osassa Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen selvityksiä tuotiin esille, että huume-testaus suoritetaan Rikosseuraamuslaitoksen Vangin päihteettömyyden valvontaa, päihtymystilan toteamista ja päihdevalvonnan testejä koskevan ohjeen (9/004/2021) mukaisesti. Keskushallintoyksikkö huomautti toimintatavan osalta, että ohjeen mukaisella menettelyllä lienee tarkoitettu yleisesti menettelyä päihteettömyyden valvontaa koskien. Keskushallintoyksikön mukaan kyseisessä ohjeessa ei ohjeisteta hoidolliseen huume-testaukseen liittyen, vaan ohje koskee vankeuslain 16 luvun 7 §:n mukaisia tilanteita.

Keskushallintoyksikön mukaan kokonaistilanne valtakunnallisesti oli vuonna 2022 se, että suurimmassa osassa (16) vankiloita valvontahenkilökunta valvoi hoidollisia huume-testauksia vähintäänkin jossain määrin. Kymmenessä vankilassa valvontahenkilökunta ei valvonut terveydenhuollon huume-testejä.

Vaikka Rikosseuraamuslaitoksen organisatoriset muutokset eivät vaikuta asian arviointiin, totean kuitenkin selvyiden vuoksi, että Rikosseuraamuslaitos ei enää alueellisesti jakaudu kolmeen rikosseuraamusalueeseen vaan, 1.9.2022 alkaen, Rikosseuraamuslaitoksesta annetun lain (221/2022) perusteella rikosseuraamuskeskuksiin. Saman lain perusteella Rikosseuraamuslaitoksessa ei enää ole keskushallintoyksikköä. Rikosseuraamuslaitoksen sisäisestä laillisuusvalvonnasta vastaa nykyään kehittämisen ja ohjauksen vastuualueen oikeusyksikkö.

2.2.2 Keskushallintoyksikön näkemys ja lausunnon antamisen jälkeiset toimenpiteet

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö antoi 16.6.2022 oman lausuntonsa asiassa. Keskushallintoyksikkö totesi muun muassa seuraavaa.

Yksiköistä saaduista selvityksistä ja lausunnoista käy ilmi, että valvontahenkilökunta valvoo hoidollisia huumetestejä useissa vankiloissa. Menettelyn yleisyys vaihtelee suuresti, mutta joissain vankiloissa toiminta on rutiininomaista. Saadun käsityksen mukaan menettely vaikuttaisi olevan pääasiassa se, että terveydenhuoltohenkilökunta pyytää valvontahenkilökuntaa valvomaan huumetestin ja tämä suoritetaan samalla tavoin kuin tavanomainen vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukainen päihdetestaus.

Keskushallintoyksikkö toteaa nyt esillä olevassa asiassa, että vankeuslaissa on yksiselitteisesti säännelty vankilan henkilökunnan toimivallasta velvoittaa vanki päihdetesteihin, mikä edellyttää joko epäilyä päihneiden käytöstä taikka sen varmistamista, että vanki noudattaa luvan tai sijoituksen ehtona olevaa päihdeettömyysvelvollisuutta (HE 246/2020 vp, s. 80). Sen sijaan hoidollisesta huumetestauksesta ei ole olemassa nimenomaista sääntelyä.

Keskushallintoyksikkö pitää ongelmallisena sitä, että valvontahenkilökunta valvoo terveydenhuollon pyytämiä huumausainetestauksia. Tällaiset hoidolliset huumetestit eivät liity vankeusrangaistuksen suorittamiseen. Mikäli valvontahenkilökunta valvoo testejä, voi vangille syntyä epävarmuus testin tarkemmasta perusteesta, eikä hänen mahdollisiin tiedusteluihinsa lääketieteellisestä testin perusteesta voida esimerkiksi testaushetken aikana vastata. Valvontahenkilökunnan valvoman terveydenhuollon pyytämän huumetestin osalta eivät myöskään välttämättä täyty eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen selvitys- ja lausuntopyynnössä todetut potilaislaista johdetut välttämättömät edellytykset yhteisymmärryksestä, selvityksestä, tiedonsaannista, itsemääräämisoikeuden toteutumisesta, pätevän suostumuksen antamisesta ja mahdollisuudesta kieltäytyä testistä. Joka tapauksessa potilaan ja terveydenhuoltohenkilökunnan välisen luottamuksellisen suhteen ja terveystietojen salassapidon huomioiden valvontahenkilökunnan osallistuminen hoidollisten huumetestien ottamiseen kyseenalaistuu, koska valvontahenkilökunnan ei kuulu tietää vangin terveydenhuoltoon liittyviä asioita. Keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan myöskään vangin suostumuksen sisältävän sopimuksen (tms.) allekirjoittaminen ei voi perustaa valvontahenkilökunnalle toimivaltaa valvoa hoidollisia huumetestejä terveydenhuollon pyynnöstä. Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Mikäli katsottaisiin, että Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voisi valvoa terveydenhuollon pyynnöstä tehtäviä hoidollisia huumetestejä, tulisi asiasta säännellä erikseen lain tasoisesti.

Keskushallintoyksikkö toteaa, että lain mukainen menettelytapa on tärkeää saattaa yksiköiden tietoon ja keskushallintoyksikkö tulee ohjeistamaan vankiloita oikean menettelyn käyttöön ottamiseksi.

Lausunnon antamisen jälkeen asiassa esittelijänä toiminut Rikosseuraamuslaitoksen lakimies ilmoitti 22.6.2022, että keskushallintoyksikkö ohjeistaa vankiloita käytännön muuttumisesta tarkemmin elo- tai syyskuussa ja että kesän aikana voidaan vielä toimia vanhan tavan mukaisesti (31.8.2022 saakka), koska käytännön muutos vaatii pohdintaa ja toimenpiteitä joidenkin vankiloiden osalta.

Asiassa esittelijänä toiminut Rikosseuraamuslaitoksen lakimies lähetti 19.9.2022 uuden ilmoituksen, jossa hän totesi seuraavaa.

Rise lähetti AOA:lle lausunnon hoidollista huumetestausta koskien 21.6.2022 (EOAK/1907/2022). Risen kanta oli, että vankilan valvontahenkilökunta ei voi tehdä hoidollisia huumetestejä. Lisäksi asiassa oltiin sähköpostitse yhteydessä teihin ja kerrottiin, että käytännön muuttaminen vaatii pohdintaa ja Rise ohjeistaa yksiköitä asiassa tarkemmin elo-syyskuussa. Rise ja VTH pitivät kokouksen asiasta tänään 19.9.2022.

Risen oikeusyksikön näkemys asiassa on sinänsä selvä, mutta käydyn kokouksen perusteella suurimmassa osassa vankiloita, joissa muutosta tarvittaisiin, on rakenteellisia ongelmia, joiden vuoksi käytännön muuttaminen ei tällä hetkellä ole mahdollista. Kokouksen perusteella päädyttiin perustamaan työryhmä, joka voi pohtia asiaa tarkemmin.

Allekirjoittanut esittelijä tiedusteli 20.5.2025 Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon laatineelta esittelijältä asian nykytilaa.

Oikeusyksiköstä 30.5.2025 saadun tiedon mukaan asia on ollut esillä Rikosseuraamuslaitoksen johdossa, minkä lisäksi oli Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön yhteistyökokouksia. Toimintaan ei kuitenkaan ole tullut muutoksia.

2.3 Vankiterveydenhuollon yksikölle lähetetty selvitys- ja lausuntopyyntö

Rikosseuraamuslaitokselle lähetetyn selvitys- ja lausuntopyynnön lisäksi lähetettiin selvitys- ja lausuntopyyntö myös Vankiterveydenhuollon yksikölle. Pyyntö oli sisällöltään vastaava kuin edellä selostettu Rikosseuraamuslaitokselle lähetetty pyyntö. Vankiterveydenhuollon yksikköä pyydettiin antamaan lausunto asiassa sekä hankkimaan kyseisestä käytännöstä mahdollisesti tarvittava selvitys.

2.4 Vankiterveydenhuollon yksikön antama lausunto

Vankiterveydenhuollon lausui asiassa 16.11.2022 seuraavaa.

Vankiterveydenhuollon yksikkö toteaa, että hoidollisella huumetestauksella tarkoitetaan testausta, joka tehdään potilaan taudinmäärityksen tai hoidon seurannan yhteydessä. Oikea-aikainen huumetestaus edesauttaa potilaan asioiden eteenpäin viemistä mm. opioidiriippuvuuden hoitona käytetyn korvaushoidon tai esimerkiksi ADHD-hoitojen osalta. Hoidollisen huumesekulaation on tähän saakka voinut tarvittaessa valvoa Rikosseuraamuslaitoksen virkamies.

Näytteen tutkii ja tuloksen tulkitsee kuitenkin aina terveydenhuollon henkilökunta. Vankiterveydenhuollon yksikön ohjeistus asiaan liittyen on pohjautunut Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ”Suositus terveydenhoidollisesta huumetestauksesta, Asianmukaiset menettelytavat sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköille”, STM 2015 sekä aiempaan apulaisoikeusasiamiehen antamaan ratkaisuun.

Kuten lausuntopyynnössä on todettu, apulaisoikeusasiamies Sakslin on aiemmin ratkaisussaan todennut, että aitoon ja todelliseen suostumukseen perustuvan suuntaa antavan testauksen voi suorittaa jokin muukin tehtävään soveltuva henkilö kuin terveydenhuollon ammattihenkilö. Vaikka kyse oli niin sanotusti valvonnallisesta testauksesta, ratkaisu koski kuitenkin myös sitä, voiko muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö suorittaa itse testausta. Tältä osin apulaisoikeusasiamiehen näkemys oli, että testauksen voi suorittaa joku muukin tehtävään soveltuva henkilö. Mikäli vanki/potilas kyseenalaistaa testin lopputuloksen ja luotettavuuden, tulee potilaalla olla mahdollisuus saattaa testaus varmennettavaksi terveydenhuollon ammattihenkilölle. On huomioitava, että testin ottaminen ylipäätään perustuu potilaan suostumukseen ja vapaaehtoisuuteen. Hoidollinen huumetestaus on tukitoimi nimenomaan potilaalle. Todettakoon, että potilaan/vangin suostumukseen perustuen valvontahenkilöstön on ollut mahdollista muutoinkin toimia yhteistyössä Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa (mm. lääkkeidenjako, dosetit).

Vankiterveydenhuollon yksikkö toteaa, että mikäli näytteen oton valvominen järjestettäisiin toisin, tarvittaisiin merkittävässä osassa vankiloita (mukaan lukien muutamat suurimmat vankilat) joka tapauksessa terveydenhuollon henkilöstön turvallisuuden takaamiseksi valvonnan virkamies tilanteeseen, eli ns. tuplaresurssi. Valtaosassa poliklinikoita ei ole omia näytteenottotiloja (wc-tiloja) poliklinikan yhteydessä, jolloin terveydenhuoltohenkilöstön tulisi mennä osastoille valvomaan näytteitä. Toisin sanoen, vaikka Vankiterveydenhuollon yksikön henkilökunta valvoisi jatkossa näytteenoton, valvontaa tarvittaisiin yhä. Tältä osin myös testauksen oikea-aikaisuus kärsisi väistämättä, sillä ”tuplaresurssia” olisi haastava sitoa osastolle mahdollisesti jopa 4 tunnin ajalle, jota testaus toisinaan vaatii (näytteen antamisen haasteet). Mikäli testejä ei puolestaan saada oikeaan aikaan tai pahimmassa tapauksessa ne jäävät kokonaan saamatta, viivästyvät tutkimukset ja hoidot, joihin tulokset ovat oleellinen lisätieto.

Vaikka resurssien puute ei itsessään voi olla ratkaiseva tekijä asian kannalta, tulee se Vankiterveydenhuollon yksikön käsityksen mukaan kuitenkin huomioida osana kokonaisuutta. Vankiterveydenhuollon resurssit ovat nykyiselläänkin erittäin niukat. Korvaushoidossa olevien määrä on lisääntynyt merkittävästi. Esimerkiksi Helsingin vankilassa päivittäin korvaushoitoa saavien potilaiden määrä on kasvanut siten, että aiemman 15–25 hoitoa saavan potilaan sijaan, potilaita on kuluneella viikolla ollut yli 70. Kahdesti vuosittain suoritettussa korvaushoitokyselyssä hoitoa saavien potilaiden määrä koko maassa on kaksinkertaistunut viimeisten viiden vuoden aikana. Vankiterveydenhuollolla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa saapuvien korvaushoitolaisten määrään. Niin ikään tieto korvaushoitoa tarvitsevasta vangista saadaan tavallisesti vasta tulohaastattelun yhteydessä, joten mahdollisuudet varautua määrän kasvuun ovat niin ikään rajoitetut.

Edelleen vankilan päiväjärjestys sekä poliklinikoiden omat aikataulut sekä mahdollisuudet testauksen valvomiseen eroavat merkittävästi toisistaan. Nykyisellään näytteenoton valvonta on suoritettu heti aamulla ennen aamupalaa sekä toimintoja. Mikäli terveydenhuolto suorittaisi jatkossa testauksen valvonnan, tulisi toimintoja sovittaa uudelleen. Vankiterveydenhuollon yksikön käsityksen mukaan oikeusasiamiehelle tehdyissä kanteluissa on ollut kyse lähinnä yksittäisistä tapauksista ja väärinkäsityksistä siltä osin, että testauksen osalta ohjeistus ei ole ollut riittävän selvää. Niin ikään puutteita on ollut siinä, kuinka vankia tulisi selkeästi informoida siitä, kumpi testauksen valvonta kulloinkin on kyseessä. Vankiterveydenhuollon yksikkö yhtyy oikeusasiamiehen kannanottoon siitä, että näissä kyseisissä tapauksissa näytteenoton tarkoituksesta ja perusteista ei ole informoitu vankia riittävän selkeästi.

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 2 §:n mukaisesti sen tehtävänä on järjestää vankien ja tutkintavankien terveyden- ja sairaanhoito.

Rikosseuraamuslaitokselle kuuluu puolestaan rangaistusten täytäntöönpano. Vankiterveydenhuollon yksikkö katsoo, että testin tai otettavan näytteen valvominen ei itsessään ole potilaan terveyden- tai sairaanhoitoa eikä siten myöskään lähtökohtaisesti osaltaan rajoita sitä, mikä taho testin voi mahdollisesti valvoa. Asiassa merkityksellistä on erityisesti se, että näytteen tutkii ja tulkitsee aina terveydenhuollon henkilökunta. Edelleen Vankiterveydenhuollon yksikön käsityksen mukaan asiassa luottamuksellisuus potilaan ja terveydenhuollon välillä ei vaarannu, mikäli näyte on esimerkiksi sinetöity ja terveydenhuollon henkilöstö se taho, joka näytteen tulkitsee.

Vankiterveydenhuollon yksikkö katsoo siten, että testauksen suorittavana tahona eli otettavien näytteiden valvovana tahona voi apulaisoikeusasiamies Sakslininkin näkemyksen mukaisesti toimia yhä tarvittaessa Rikosseuraamuslaitoksen virkamies eikä tätä näkemystä ole perusteltua tulkita toisinkaan. Voimassa oleva sääntely ei rajoita tältä osin testauksen valvovana tahona toimimista tai kelpoisuutta. Vankiterveydenhuollon yksikkö katsoo kuitenkin, että vallitsevan nykytilan osalta sekä vaihtelevien käytäntöjen vuoksi asiassa on tarpeen yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa kiinnittää erityistä huomiota ohjeistuksen selkiyttämiseen, henkilöstön kouluttamiseen sekä itse prosessiin testausten osalta, jotta vastaavia väärinkäsityksiä ei enää pääsisi syntymään.

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeita ja kansainvälisiä suosituksia

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Aloitettaessa asian tutkiminen omana aloitteena voimassa oli Rikosseuraamuslaitoksesta annettu laki (953/2009, kumottu L:lla 221/2022), jonka 3 §:ssä (22.2.2019/274) säädettiin Rikosseuraamuslaitoksen tehtävistä. Sen mukaan laitoksen tehtävänä oli ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen valvonta, nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun, vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpano, ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen valvonta sekä tutkintavankeuden toimeenpano ja muu rangaistusten täytäntöönpano sen mukaan kuin niistä erikseen säädetään.

Samoin lain 4 §:n 2 momentin mukaan vankien terveydenhuollon järjestämisestä vastaa Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015) tarkoitettu Vankiterveydenhuollon yksikkö. (30.12.2015/1639).

Rikosseuraamuslaitoksesta annetun lain (221/2022, voimaan 1.9.2022) 2 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen valvonta, nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen, ehdottoman vankeusrangaistuksen, sakon muuntorangaistuksen ja yhdistelmä-rangaistuksen täytäntöönpano, ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen valvonta sekä tutkintavankeuden toimeenpano. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos hoitaa muut sille säädetyt tehtävät.

Saman lain 3 §:n 5 momentin mukaan vankien terveydenhuollon järjestämisestä vastaa Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015) tarkoitettu Vankiterveydenhuollon yksikkö.

Rikosseuraamuslaitoksen toimivallasta päihitteettömyyden valvontaan säädetään vankeuslain 16 luvun 7 §:ssä ja tutkintavankeuslain 11 luvun 7 §:ssä.

7 § Päihitteettömyyden valvonta

Vanki voidaan velvoittaa suorittamaan puhalluskoe taikka antamaan sylki- tai virtsanäyte:

1. jos on syytä epäillä, että vanki on alkoholin, muun päihdyttävän aineen taikka rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitetun dopingaineen vaikutuksen alainen; tai
2. valvomattoman tapaamisen, lapsen tapaamisen, sopimusosastolle sijoittamisen, poistumisluvan, opintoluvan, siviilityöluvan, ulkopuolista valvottua toimintaa koskevan luvan, avolaitokseen sijoittamisen, ulkopuoliseen laitokseen sijoituksen tai valvottuun koevapauteen sijoittamisen edellytysten selvittämiseksi taikka päihitteettömyysvelvollisuuden valvomiseksi.

Vangilta voidaan määrätä otettavaksi verinäyte, jos se on tarpeen 1 momentissa tarkoitetusta kokeesta tai näytteen antamisesta kieltäytymisen, päihitteettömyyden valvonnan turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi.

Jos päihtymystila on ulkonaisista merkeistä päätellen ilmeinen, puhalluskoetta, sylki-, virtsa- tai verinäytettä ei tarvitse ottaa, ellei vanki sitä vaadi.

7 § Päihitteettömyyden valvonta

Tutkintavanki voidaan velvoittaa suorittamaan puhalluskoe taikka antamaan sylki- tai virtsanäyte:

1. jos on syytä epäillä, että vanki on alkoholin, muun päihdyttävän aineen taikka rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitetun dopingaineen vaikutuksen alainen; tai
2. valvomattoman tapaamisen, lapsen tapaamisen tai sopimusosastolle sijoittamisen edellytysten selvittämiseksi taikka päihitteettömyysvelvollisuuden valvomiseksi.

Tutkintavangilta voidaan määrätä otettavaksi verinäyte, jos se on tarpeen 1 momentissa tarkoitetusta kokeesta tai näytteen antamisesta kieltäytymisen, päihitteettömyyden valvonnan turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi.

Jos päihtymystila on ulkonaisista merkeistä päätellen ilmeinen, puhalluskoetta, sylki-, virtsa- tai verinäytettä ei tarvitse ottaa, ellei vanki sitä vaadi.

Päihteettömyyden valvonnan kirjaamisesta on säädetty vankeudesta annetun valtioneuvoston asetuksen 55 b §:ssä.

Rikosseuraamuslaitos on antanut lisäksi ohjeen Vangin päihteettömyyden valvonta, päihtymystilan toteaminen ja päihdevalvonnan testit (9/004/2021, voimassa 13.12.2021 alkaen).

Kaikessa Rikosseuraamuslaitoksen suorittamaa päihteettömyyden valvontaa koskevassa sääntelyssä ja ohjeistuksessa on kyse niistä tilanteista, joihin Rikosseuraamuslaitokselle on lailla säädetty toimivalta.

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 2 §:ssä säädetään yksikön toimialasta ja tehtävistä. Sen mukaan Vankiterveydenhuollon yksikön tehtävänä on järjestää vankien ja tutkintavankien terveyden- ja sairaanhoito siten kuin vankeuslain (767/2005) 10 luvussa ja tutkintavankeuslain (768/2005) 6 luvussa säädetään.

Terveydenhuoltoviranomaisten potilaalta hoidollisessa tarkoituksessa pyytämistä virtsanäytteistä ei ole säädetty lailla.

3.2 Kannanotto

Viranomaisten tehtävät ja toimivalta on määritelty ja tulee määritellä laissa. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä ei ole osallistua vankien terveydenhuoltoon. Vankien terveydenhuolto ja siihen liittyvät toimenpiteet on nimenomaisesti lailla erotettu Vankiterveydenhuollon yksikön tehtäviksi. Niin sanotun hoidollisen huumeetestausten peruste on yksiselitteisesti terveydenhoidollinen. Kyse ei ole Rikosseuraamuslaitokselle kuuluvasta rangaistuksen täytäntöönpanosta tai tutkintavankeuden toimeenpanosta.

Nähdäkseni erityisen ongelmallista toiselle viranomaiselle kuuluvien tehtävien hoitaminen on, kun kyseessä on toimenpide, jolla puututaan perusoikeuksiin. Pyytämällä näytettä huumeetestausta varten ja valvomalla näytteen antamista viranomaisen puuttuu näytettä antavan perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän suojaan. Perusoikeuksiin puuttumisesta tulee lähtökohtaisesti säätää lailla.

Rikosseuraamuslaitoksen osalta onkin lailla säädetty niistä tilanteista, joissa vangin tai tutkintavangin voidaan edellyttää antavan näyte. Nämä tilanteet eroavat perusteeltaan terveydenhuollon hoidollisesta huumeetestauksesta.

Kuten jo todettua, viranomaisella on toimivalta niihin tehtäviin, jotka sille on lailla määritelty kuuluviksi. Lailla säädetään myös virka-avun antamisesta toiselle viranomaiselle. Rikosseuraamuslaitos ei ilman lain tukea voi päättää ottaa hoitaakseen terveydenhuollon tehtäviä. Lisäksi nämä tehtävät on nimenomaisesti haluttu erottaa Rikosseuraamuslaitoksen tehtävistä perustamalla Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen alainen, sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon alalle kuuluva Vankiterveydenhuollon yksikkö.

Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanotehtävän ja Vankiterveydenhuollon yksikön hoidollisen tehtävän erottaminen on myös käytännössä tärkeää. Selvitys- ja lausuntopyynnössä mainituissa kanteluasioissa tuli esiin, että vankien oli vaikea mieltää Rikosseuraamuslaitoksen valvontahenkilökunnan toimimista kahdessa eri roolissa, ja mahdollisesti myös henkilökunnalla oli tässä vaikeuksia. Tämä voi vaikuttaa näytteen antamiseen. Selvitys- ja lausuntopyynnössä oli todettu myös, että valvontahenkilöstön käyttäminen terveydenhuollolle kuuluviin tehtäviin saattaa olla ongelmallista potilaan ja häntä hoitavan henkilökunnan luottamuksellisen suhteen kannalta sekä terveydenhuollon tietojen salassapito huomioon ottaen. Omakin näkemykseni on, että toimintatapa on omiaan hämärtämään hoitosuhteen luottamuksellisuutta. Nähdäkseni on vankien terveydenhuollon järjestämisen kannalta olennaista ja siten myös Vankiterveydenhuollon yksikön toiminnan etu, että eri viranomaisten roolit eivät sekaannu.

En arvioi tässä päätöksessäni tarkemmin salassapitoa koskevia mahdollisia ongelmia, koska pidän jo viranomaisten tehtävistä säädetynkin perusteella lähtökohtana, että Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten ei tulisi osallistua hoidollisen huumeetstauksen valvontaan.

Kiinnitän huomiota myös siihen, että Rikosseuraamuslaitoksen alaiselleen hallinnolle antama ohjeistus päihdevalvonnasta ei koske potilaan hoidollista huumeetstausta, vaan vankeja ja tutkintavankeja. Silti ainakin kahdella rikosseuraamusalueella meneteltiin hoidollisen huumeetstauksen näytteenantotilanteessa Rikosseuraamuslaitoksen ohjeiden mukaisesti.

Rikosseuraamuslaitoksen selvityksestä kävi ilmi, että monissa vankiloissa Vankiterveydenhuollon yksikkö on jo itse huolehtinut hoidollisesta huumeetstauksesta².

Totean vielä Vankiterveydenhuollon yksikön eräiden lausunnossaan esittämien näkemysten osalta seuraavaa.

² Selvityksen mukaan (tilanne vuonna 2022) valvontahenkilökunta ei lainkaan valvonut hoidollisia huumeetstejä Jokelan, Riihimäen, Keravan Käyrän, Hämeenlinnan, Kylmäkosken, Satakunnan, Vanajan, Vilppulan ja Sukevan vankiloissa.

Vankiterveydenhuollon yksikkö katsoi, että testin tai otettavan näytteen valvominen ei itsessään ole potilaan terveyden- tai sairaanhoitoa eikä siten myöskään lähtökohtaisesti osaltaan rajoita sitä, mikä taho testin voi mahdollisesti valvoa.

Kuten edellä totesin, olennaista on, että kyse on viranomaisten lailla säädetystä toimivallasta ja tehtävistä. Hoidollisen huume-testin pyytämisen perusta on Vankiterveydenhuollon yksikön antama hoito, ei rangaistuksen täytäntöönpano tai tutkintavankeuden toimeenpano. Kyse ei ole siitä, pitääkö näytteen antamista olla valvomassa terveydenhuollon ammattihenkilö, vaan siitä, että hoidollisen testauksen valvonta ei kuulu Rikosseuraamuslaitoksen tehtäviin.

Katson samoin kuin apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen selvitys- ja lausuntopyynnössään, että apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin ratkaisussaan 24.11.2010 (dnro 2085/4/09) – tuossa asiayhteydessä – esittämällä näkemyksellä testauksen suorittajasta ei ole merkitystä Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön välistä tehtävien jakoa ja toimivaltaa arvioitaessa, koska kyse on nyt eri asiasta. Asiaa tulee tarkastella viranomaisten toimivallan ja tehtävien näkökulmasta, eikä näytteenantoa valvovan henkilön ammatillisesta asemasta aiemmin, muunlaisessa yhteydessä lausuttu vaikuta tähän.

Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnossa todetaan, että potilaan suostumukseen perustuen Rikosseuraamuslaitoksen valvontahenkilöstön on muutoinkin ollut mahdollista toimia yhteistyössä Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa (muun muassa lääkkeidenjako, dosetit).

Tältä osin totean, että valvontahenkilökunnan osallistuminen lääkkeiden jakamiseen on antanut aihetta kansainvälisen valvontaelimen moitteisiin. Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea (CPT, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) on ottanut kantaa asiaan Suomeen vuonna 2020 tekemästään vierailusta laatimassaan raportissa. Suomen valtion CPT:n suosituksista ja tietopyynnöistä julkaisemassa lyhennelmässä todetaan seuraavaa: ”Nykyinen erittäin kyseenalainen käytäntö, jossa vankeinhoitohenkilökunta antaa vangeille lääkkeitä, tulisi vihdoin lakkauttaa.”³

³ Suomenkielinen oikeusministeriön julkaisema lyhennelmä on osoitteessa https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4750802/CPTn+suositukset_FI.pdf/0c495e65-5ea1-2130-3d09-beae60222fdb/CPTn+suositukset_FI.pdf?t=1715675720349

CPT:n käynnistään julkaisemassa tiivistelmässä (Executive Summary, CPT/Inf (2021) 7 – Part) todettiin vankien terveydenhuollosta muun muassa seuraavaa: It is a positive development that the responsibility for the prison health-care service had been transferred from the Ministry of Justice to the Ministry of Social Affairs and Health. However, a number of shortcomings remained in the field of prison health care. The CPT recommends in particular that the number of general practitioners and nurses be increased in both prisons and that someone qualified to provide first aid is always present, including at night. Further, the practice of custodial staff distributing medication to prisoners should finally be discontinued.

Myös ylin laillisuusvalvoja on kiinnittänyt huomiota lääkkeidenjaon ongelmallisuuteen. Kanteluratkaisuissa ja tarkastuspöytäkirjoissa on lähdetty siitä, että lääkkeiden jakamiseen osallistuvan valvontahenkilökunnan tulisi suorittaa Valvonnan lääkkeenanto -koulutus (Vallu-koulutus) ja että valvontahenkilökunnalla ei ole oikeutta nähdä lääkkeidenjaon yhteydessä vangin terveystietoja ilman vangin nimenomaista kirjallista suostumusta. Vankiloihin ja Vankiterveydenhuollon yksikön poliklinikoille tehdyillä tarkastuksilla on voitu havaita, että niin lääkkeenantokoulutukseen osallistumiseen kuin vangin kirjallisen suostumuksen antamiseen liittyy edelleen ongelmia.

Ongelmia on havaittu myös siinä, millä tavoin vankien lääkkeitä säilytetään asuinosaistoilla sekä vankien mahdollisuudessa saada akuuttiin kipuun parasetamolia sisältävää kipulääkettä.

Selvin, sekä terveydenhuollon ja täytäntöönpanon tehtävien erillisyydestä säädettyä vastaava, ratkaisu ongelmiin olisi, että lääkkeiden jaosta huolehtisi Vankiterveydenhuollon yksikön henkilökunta. Tämä edellyttäisi luonnollisesti, että Vankiterveydenhuollon yksikkö saa riittävät henkilöresurssit.

Kiinnitän vielä huomiota siihen, että lääkkeiden jakamista ei toimintana voi rinnastaa virtsanäytteen antamisen valvontaan. Lääkkeiden jako ei vastaavalla tavalla kohdistu henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityiselämän suojaan. Jännitteisessä näytteenantotilanteessa valvojan hienotunteinen käytös ja tilannetaju ovat olennaisia. Laillisuusvalvonnassa on lisäksi lukuisten kantelujen perustella todettu, että näytteen antamiseen ja antamisen valvontaan voi liittyä monenlaisia ongelmia muun muassa sen suhteen, miten tulee menetellä, jos näytteen antaminen ei onnistu, ja milloin vangin on katsottava kieltäytyneen antamasta näytettä.

Vankiterveydenhuollon yksikön näkemyksen mukaan merkittävässä osassa vankiloita tarvittaisiin terveydenhuollon henkilöstön turvallisuuden takaamiseksi valvonnan virkamies tilanteeseen eli ns. tuplaresurssi.

Käsitykseni on, että vankiloiden erityishenkilöstö ja myös Vankiterveydenhuollon yksikön henkilöstö työskentelee yleensä ongelmitta asiakkaan / potilaan kanssa ilman valvonnasta vastaavan henkilökunnan välitöntä läsnäoloa. Työturvallisuudesta tulee ehdottomasti huolehtia, mutta ymmärtääkseni konkreettinen turvallisuusuhka on poikkeuksellista.

Esimerkiksi apulaisoikeusasiamies Sakslinin päätöksessä 13.3.2025 ([EOAK/4770/2024](#)), jossa oli kyse vartijan läsnäolosta lääkärin vastaanotolla, on selostettu VTH:n hoitosuositusta ja Rikosseuraamuslaitoksen saattovartiointista annettua ohjetta. Niissä on todettu muun muassa seuraavaa.

Potilaalla on oikeus yksityisyyteen samoin kuin missä hyvänsä terveyspalveluja tuottavassa yksikössä hoidossa ollessaan. - - -
Valvonnan läsnäoloon tulee olla selkeä peruste, ja se tulee kirjata potilaskertomukseen. Valvonnan kanssa on aiheellista tehdä yhteistyötä ja ottaa huomioon heidän näkemyksensä valvotun vastaanoton tarpeesta. Riskejä ei tule ottaa. Jos edellisellä kerralla potilas on esittänyt uhkauksia, on syytä ottaa vartija mukaan seuraavalle vastaanotolle (VTH).

Lähtökohta on, että vartija ei ole läsnä hoitotilanteessa. Vartijan läsnäolo hoitotilanteessa tulee kysymykseen ainoastaan poikkeustapauksessa silloin, kun vartiointitehtävää ei voida muutoin asianmukaisesti hoitaa. Tällaisena poikkeustapauksena voidaan pitää esimerkiksi tilannetta, jossa hoitohenkilökunta pyytää vartijaa olemaan läsnä, tai jos hoitohenkilökunnan turvallisuus on muuten vaarassa. Hoitohenkilökunnan turvallisuuden vaarantumista arvioitaessa tulee ottaa huomioon vangin sen hetkisen käyttäytymisen lisäksi muun muassa vangin aiempi väkivaltaisuus sekä käyttäytyminen vastaavissa tilanteissa. Vartijan läsnäolon tarpeellisuus tulee harkita aina kussakin tilanteessa erikseen ja läsnäololle tulee olla konkreettinen peruste (Rise).

Hoidollisessa huumetestauksessa ei ole kyseessä ohjeissa tarkoitettu vastaanottotilanne, mutta ohjeistuksesta voitaneen saada tukea näkemykselle, että valvontahenkilökunnan välittömälle läsnäololle ei olisi laajamittaista tarvetta. Henkilökunnan turvallisuutta voidaan myös lisätä muun muassa henkilökohtaisilla hälytyslaitteilla.

Vankiterveydenhuollon yksikön mukaan valtaosassa poliklinikoita ei ole omia näytteenottotiloja (wc-tiloja) poliklinikan yhteydessä.

Vankiterveydenhuollon yksikön toimitilojen puutteellisuus on epäilemättä ongelma. Tätä nykyä kaikissa vankiloissa lienee kuitenkin jo virtsanäytteen antamiseen ja näytteenannon hienotunteiseen valvontaan soveltuvat erilliset näytteenantotilat. Niiden yhteiskäytöstä voitaneen sopia Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön kesken; toimivathan vankiloiden poliklinikat muutoinkin vankilassa olevissa tiloissa.

Mitä tulee Vankiterveydenhuollon yksikön esiin ottamaan mahdollisuuteen, että näytteen antaminen ei onnistu heti, vaan sitä joudutaan odottamaan, vankiloiden näytteenottotilojen yhteydessä on yleensä myös tila, jossa näytteen antaja voi odottaa. Odotustila on varusteltu siten, että odotusaikana ei tarvita välitöntä valvontaa. Näytteenantaja ottaa henkilökuntaan yhteyttä, kun hän on valmis antamaan näytteen. Tämä odotusaika ei ymmärtääkseni sido henkilökuntaa Vankiterveydenhuollon yksikön lausunnossa arvioidulla tavalla.

Lopuksi Vankiterveydenhuollon yksikkö kiinnittää huomiota vankien terveydenhuollon nykyiselläänkin hyvin niukkoihin resursseihin. Olen samaa mieltä resurssien vähäisyydestä. Ylin laillisuusvalvoja on toistuvasti kiinnittänyt asiaan huomiota. Tässäkin yhteydessä pidän tärkeänä korostaa, että Vankiterveydenhuollon yksikölle tulee turvata riittävät voimavarat sille kulumien tehtävien hoitamiseksi.

Voimavarojen turvaamiseksi lähetän tämän ratkaisuni tiedoksi Vankiterveydenhuollon yksikön toimintakyvystä perustuslain 68 §:n 1 momentin nojalla osaltaan vastaavalle sosiaali- ja terveysministeriölle.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen Rikosseuraamuslaitoksen toimivallasta ja tehtävistä Rikosseuraamuslaitoksen tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän päätökseni Rikosseuraamuslaitoksen oikeusyksikölle.

Lähetän päätökseni tiedoksi ja huomioon otettavaksi Vankiterveydenhuollon yksikölle.

Lähetän päätökseni tiedoksi sosiaali- ja terveysministeriölle.